

Výzkumný tým pod vedením Michaely Píšové uchopil problematiku expertnosti způsobem, který otevírá pomyslnou bránu (ať už ve smyslu teoretického ukotvení klíčových konceptů, navržení, prověření a vyhodnocení metodologických postupů, nebo výzkumných zjištění) dalším badatelům, kteří se na tomto tematickém poli pohybují či budou pohybovat. Současně však těmto badatelům také nastavuje laťku. Hodně vysoko.

Blanka Pravdová
pravdova@ped.muni.cz

FERNANDÉZ, E. M. & CAIRNS, H. S.

Základy psycholingvistiky

Praha: Karolinum, 2014, 300 s.

„Kniha Základy psycholingvistiky představuje klíčové otázky psycholingvistického bádání. Poutavou a zároveň srozumitelnou formou se tak zabývá osvojováním jazyka u dětí i tím, jak se učí jazyky dospělí, zaměřuje se na to, jak produkujeme a zpracováváme řeč, a v neposlední řadě věnuje pozornost složitým otázkám biologického založení jazyka. Informace v knize jsou založeny na nejnovějších výzkumných poznatcích a jsou doplněny četnými příklady z různých jazyků. Kniha je vhodná jak jako úvod do problematiky, tak jako přehledné shrnutí aktuálního stavu poznání pro ty, kteří se s psycholingvistikou seznámili již dříve“ (Fernándezová & Cairns, 2014).

Atraktivní anotace uvádí novou knihu z pera dvou amerických autorek, dr. Fernándezové a dr. Cairns, v originále vydanou v roce 2011 a na český trh uvedenou o tři roky později, v edici Lingvistika nakladatelství Karolinum, v překladu dr. Chromého. Nepochybně se jedná o velmi chvályhodný počín, který po více než 20 letech navazuje na kvalitní, ovšem už ne zcela aktuální publikaci doc. Nebeské (Nebeská, 1992). Navíc, přestože jsou v českém jazyce dostupné i další psycholingvistické tituly (např. Stranovská, 2011 a 2012, Průcha, 2011 či Schwarzová, 2009), věnují se spíše konkrétním tématům, např. vývojové psycholingvistiky, a nikoliv komplexnímu přehledu celé disciplíny.

Zaměříme-li se na strukturu knihy a porovnáme-li ji se současným psycholingvistickým etalonem, např. *The Oxford Handbook of Psycholinguistics* (Gaskell, 2007), dojdeme k závěru, že představená publikace pokrývá většinu toho, co je v daném oboru klíčové. Seznámíme se zde s jazykovými kompetencemi, biologickými východisky jazyka, osvojováním jazyka, produkcí a zpracováváním řeči a krátce i se sociální rovinou komunikace. Jako přílohu zde najdeme stručný text věnovaný metodologii psycholingvistického výzkumu. Co naopak můžeme postrádat, jsou aktuální výzkumné poznatky z oblasti moderní neurofyziologie (např. v kontextu pokročilých zobrazovacích metod), evoluční rovinu jazyka, pohled na jazyk prostřednictvím nekognitivistických psychologických oborů (např. komparativní, sociální či právě evoluční psychologie) a obecně nové perspektivy v psycholingvistickém bádání. Zde je

160 tedy třeba poznamenat, že kniha naplňuje svou anotaci jen zčásti a mnoho (cit.) „nejnovějších výzkumných poznatků“ zůstane čtenářům skryto.

Budeme-li posuzovat samotný text knihy, nepochybně brzy zjistíme, že obě autorky i překladatel jsou lingvisté, nikoliv psychologové, biologové či informatici. Týká se to nejenom zaměření samotného textu (viz výše), ale také řady sporných konstatování a občas i užití nepřesné odborné terminologie. Například už na začátku knihy je charakterizace jazykových schopností zvířat či umělé inteligence (s. 17 a s. 74–75) z hlediska aktuálního poznání přinejmenším zastaralá a nepůsobí kompetentně z hlediska argumentace. Nevhodná práce s psychologickými koncepty, např. pojetím inteligence (s. 18), s poznatky neurofyziologie, např. v oblasti lateralizace hemisfér (s. 84), neskrývaná preference konkrétních teorií (zejm. teorie N. Chomského) a velké opomíjení sociálně-psychologického a evolučního rámce lidské komunikace jsou pak typické pro celou knihu. Ostatně kapitola Biologický základ jazyka, která by měla být „výkladní skříní“ a atraktivním přehledem poznatků moderní vědy, se většinou také omezuje pouze na předkládání obecně známých a neaktuálních zjištění, které nepředstavují téměř nic z přínosů aplikace pokročilých metod, např. fMRI či PET². Druhý problém, práce s psychologickou terminologií, spočívá jednak v absenci překladu některých termínů, jednak v jejich málo reprezentativním vysvětlení. Pomineme-li občasnou terminologickou nekonzistenci, zejm. nelogické střídání různých označení (např. přísudek a predikát, s. 185), může být ilustrací takového nevhodného teoretického uchopení pojem „chunk“ (s. 216). Ten je sice korektně zařazen do kontextu paměťových procesů, ale je vysvětlen jako „informační úsek“. Pomineme-li, že se jedná o poněkud zavádějící sousloví, v psychologii se běžně užívá pojem „(paměťový) štěp“, který je etablovaný a dobře vystihuje charakter jevu. Podobných nedostatků můžeme bohužel v knize najít celou řadu a je velká škoda, že se na tvorbě a překladu knihy nepodílel také psycholog či jiný (nelingvistický) specialista.

Za největší nedostatek knihy by však bylo možné považovat způsob, jakým je zacházeno s uváděním příkladů v anglickém jazyce. Slova, věty, fráze i celé odstavce příkladů jsou totiž uváděny v originále, bez překladu a k jejich porozumění je často třeba nadstandardní znalost angličtiny. Překladatel to bohužel českému čtenáři nikterak neulehčuje (například volným překladem textu, alternativou v češtině či alespoň komentářem), a tak se může stát, že řada ukázek zůstane nepochopená, byť je jejich (psycho)lingvistický rozměr v textu obvykle popsán. Na druhou stranu je nutné zmínit, že autorky s jinými jazyky do určité míry pracují a kniha uvádí ukázky např. ve španělštině či korejštině. Čeština se však bohužel do této exkluzivní skupiny, ani v české verzi publikace, neprobojovala. Další věcí, které si čtenář brzy povšimne, je relativně řídké odkazování na zdroje. Kniha tak v některých částech působí mnohem více jako skripta, což asi do určité míry vychází z jejího původu, který byl právě učebnicový.

Za co je třeba knihu naopak pochválit, je celkově velmi čtivá a přístupná podoba hlavního textu. Jazyk překladu je velmi kultivovaný a předkládané informace jsou

² fMRI (funkční magnetická rezonance) a PET (pozitronová emisní tomografie) jsou pokročilé neinvazivní metody sloužící k zobrazení funkcí mozku.

přehledně uspořádané a doplněné příklady experimentů. Ocenění si zaslouží také zpracování části věnované vývojové psycholingvistice (osvojování jazyka), komparativní lingvistice či obecně úvodu do lingvistických disciplín (fonetika, fonologie, morfologie apod.). Zajímavým a přínosným bonusem publikace je pak krátká příloha „Příprava a realizace experimentu v psycholingvistice“.

Obecně by se dalo konstatovat, že lingvistická komponenta textu je zřejmě o poznání kvalitnější než komponenty ostatní (byť může být tento dojem vyvolaný také tím, že autorem recenze je psycholog). Z psychologického pohledu zde jednoznačně převládají kognitivistické a konstruktivistické interpretace; přitom např. poslední kapitola, zejména část věnovaná diskurzu a fungování rozhovoru, by zcela viditelně kontext sociální psychologie či psychologie osobnosti uvítala.

Měli-li bychom publikaci celkově zhodnotit, musíme nepochybně uvážit jejího cílového čtenáře. Pokud jím bude lingvista, případně budoucí lingvista, který nehledá podrobné informace o psychologických či biologických aspektech souvisejících s osvojováním a užíváním jazyka, bude pravděpodobně s knihou spokojen. Pokud se bude jednat o kognitivního psychologa, který přemýšlí o bádání v oblasti psycholingvistiky, může mu kniha rovněž přinést celou řadu zajímavých podnětů a inspirací. Obecného psychologa, informatika či jiného nelingvistického odborníka, by však bylo zřejmě vhodnější odkázat na jiné publikace, byť větší a cizojazyčné.

Literatura

- Fernándezová, E. M. & Cairnssová, H. S. (2014). *Základy psycholingvistiky*. Praha: Karolinum.
- Gaskell, G. (2007). *The Oxford Handbook of Psycholinguistics*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Nebeská, I. (1992). *Úvod do psycholingvistiky*. Praha: H & H.
- Průcha, J. (2011). *Dětská řeč a komunikace: Poznatky vývojové psycholingvistiky*. Praha: Grada.
- Schwarzová, M. (2009). *Úvod do kognitivní lingvistiky*. Praha: Dauphin.
- Stranovská, E. (2011). *Psycholingvistika: determinanty osvojovania si a učenia sa cudzieho jazyka a kultúry*. Brno: MSD.
- Stranovská, E. (2012). *Teoretické a pragmatické základy psycholingvistiky*. Brno: MSD.

Dalibor Kučera
dkucera@pf.jcu.cz